

выбора экономических критериев безопасности. Для исследования уровня безопасности региона предложена система критериев и показателей, в том числе пороговое значение и другие.

Ключевые слова: экономическая безопасность, критерии измерения, административно-территориальное деление.

Summary:

A. Nackonechna, M. Knyuch. CRITERIA FOR ECONOMIC SECURITY CALCULATION.

Different approaches of Ukrainian and foreign scientists concerned to the problem of criteria of the economic security were analyzed. Both methodological principles and methodical issues for choice the economic security criteria had been formulated. Also the system of criteria and indicators including threshold value had been proposed for the rayon level research.

Keywords: economic security, measurement criteria, administrative and territorial division.

Рецензент: д.г.н. Ровенчак І.І.

Надійшла 18.02.2011р.

УДК 911:337.7(477)

Любов АЛЬТГАЙМ

ЗАВДАННЯ І ПРИНЦИПИ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО РОЗСЕЛЕННЯ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті розкрито основні завдання і принципи реструктуризації сільського розселення Хмельницької області у сучасних умовах, зокрема проаналізовано адміністративні зміни в області та територіальні особливості сільського розселення. Запропоновано принципи подальшого удосконалювання сільського розселення.

Ключові слова: територіальна структура, територіальна організація, сільське розселення, сільські поселення, адміністративні одиниці.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується великими зрушеннями в економічній і соціальній сферах. Ці зміни знаходять висвітлення й у матеріальних формах організації життєдіяльності населення — міських і сільських поселеннях. Необхідним є функціональна перебудова розселення у результаті диференціації, перерозподілу і концентрації у поселенській мережі економічних і соціальних функцій, які виконують населені пункти, покращення культурно-побутових і житлово-комунальних умов мешканців села, удосконалення їх способу життя. Під впливом економічних, соціальних і демографічних процесів у розвитку сільського розселення спостерігаються не тільки різнонаправлені, але і нерідко й протилежні за значенням тенденції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Методологічним питанням географії сільського розселення чи характеристик розселення окремих районів країни присвячені роботи В.В. Покшишевського, С.О. Ковальова, К.П. Космачова, В.С. Валіва, О.Р. Назаревського, Б.С. Хорева, О.О. Мінца, Т.К. Дагаєвої і деякими іншими. Різним аспектам географії населення адміністративних областей були присвячені статті М.О. Петриги, С.С. Мохначука, В.А. Бутковської, Т.Г. Морар, М.О. Ковтонюка, Д.Ф. Крисанова, В.О. Білозерової. Розкрито проблеми виникнення, формування, особливостей розміщення, класифікації і типології міських і сільських поселень, динаміки їх населення у статтях М.В. Григоровича, Ю.І. Пітюренка, Б.І. Заставець-

кого, С.С. Мохначука, О.В. Коржа, М.О. Ковтонюка, М.П. Крачила, Л.О. Ганечко, А.В. Степаненка, В.В. Загороднього, В.М. Косенка, Л.М. Денисюк, Д.В. Ткача, М.П. Якимової, М.Я. Яготіна та ін.

Формулювання цілей статті. Особливо широкі за масштабом, глибокі за впливом, неоднозначні за характером і нерідко суперечливі за результатами процеси відбулися між останніми двома переписами населення (1989 і 2001 рр.) у системі розселення сільського населення Хмельницької області. Вони були зумовлені динамічним розвитком сільського господарства, реалізацією комплексу заходів щодо прискорення соціальної перебудови села. Серед них особливо важливе значення мають кількісні зміни у адміністративно-територіальній структурі районів області, а саме збільшення чисельності сільських і селищних рад та перерозподіл між ними сільських населених пунктів.

Виклад основного матеріалу. Спільний вплив на формування територіальної організації сільського населення Хмельницької області історико-географічних, природно-географічних, соціально-економічних, демографічних та еколого-географічних чинників зумовив те, що ця територія належить до регіонів із високим рівнем освоєння земель і густою поселенською мережею.

За результатами останнього перепису 2001 року на території Хмельницької області нараховується 1416 сільських поселень (якщо враховувати с. Держинське Волочиського району, у якому немає населення), у них проживає 701,2 тис. сільських мешканців.

У 20 районах області нараховувалось 566

сільських рад. Вже у 2009 році їх кількість зросла на 2 сільські ради, які були утворені у Волочиському районі, а щодо сіл, то їх кількість зменшилась на одне поселення у Летичівському районі (с. Вишневе), і залишається незмінною на сьогодні (таблиця 1.).

Найбільша кількість сільських населених пунктів знаходиться на території Кам'янець-Подільського району (121), а найменша – Віньковецького (35). Але коли ми порівняємо площі їх територій, то вони також будуть найбільшою (1,54 тис км²) і найменшою (0,65 тис км²). Таке співвідношення кількості сільських поселень і площ районів свідчить лише про рівномірне розташування сіл у районах області.

Взаємозалежність параметрів кількості сільських населених пунктів Хмельницької області і площі території показує коефіцієнт кореляції, він становить 0,86, що вказує на пряму залежність цих показників.

Однак потрібно відзначити, що кількість сільських поселень у Хмельницькій області залишається незмінною лише за підсумками двох останніх переписів (1989 і 2001рр.), до цього вона постійно зменшувалась. Наприклад, у 1961 вона становила 1492 села у 24 адміністративних районах і вже за десять років їх чисельність зменшилась на 54 села і 4 райони, такою ж була ситуація і у всіх областях України.

Таблиця 1.

Кількість адміністративно-територіальних одиниць у районах хмельницької області(на 1 січня 2009р.)*

Назва одиниці	Райони	Сільські ради	Сільські населені пункти
Всього	20	568	1415
Білогірський	1	23	72
Віньковецький	1	17	35
Волочиський	1	40	86
Городоцький	1	29	72
Деражнянський	1	27	59
Дунаєвецький	1	43	83
Ізяславський	1	29	91
Кам'янець-Подільський	1	42	121
Красилівський	1	35	93
Летичівський	1	19	55
Новоушицький	1	21	58
Полонський	1	17	45
Славутський	1	36	79
Старокостянтинівський	1	30	97
Старосинявський	1	16	44
Теофіпольський	1	22	53
Хмельницький	1	38	77
Чемеровецький	1	33	68
Шепетівський	1	22	68
Ярмолинецький	1	29	59

*Таблиця розрахована і складена за даними Головного управління статистики у Хмельницькій області

За наступні десять років кількість сіл зменшилась на 6 поселень, а кількість районів залишилась такою самою. Якщо зменшення кількості сільських населених пунктів за останні сорок років минулого століття відбувалося на загальній картині їх зменшення в Україні загалом, то стабільна кількість адміністративних районів вже починаючи із 1971 року, залишається і до тепер на фоні їх постійного збільшення в Україні. Тому показник середньої кількості сіл у межах області, за цей період часу, постійно зростає, а в Україні починаючи із 1971 року постійно зменшувався. Це означає, що зміни адміністративно-територіального устрою в області проходили із меншими потрясіннями, ніж в Україні загалом. Ще важливим

показником у зміні адміністративно-територіального устрою області і України належить показнику кількості сільських рад, який також постійно зазнавав змін. Незважаючи на його зменшення із 1971 до 1981 року як в Україні, так і в області, завдяки подальшому його зростанню, тенденція відсотка приросту кількості сільських рад в області, як і в Україні, має позитивний характер. Якщо у 1961 році він був від'ємним, то вже починаючи із 1991 року – має додатній показник.

Такі зміни у кількості адміністративних районів, сільських рад і сільських населених пунктів в області і у країні показують, що середня кількість сільських рад у межах району у

Хмельницькій області завжди була вищою, ніж в Україні загалом. Тоді як середня кількість сіл у межах сільської ради, навпаки, завжди була нижчою в області, ніж в Україні. Оскільки чисельність сільського населення в області постійно знижувалась, тому і середня кількість населення сільської ради у Хмельницькій області постійно була меншою, ніж в Україні (крім 1971 року, коли вони були однаковими – 2,5 тис осіб).

Адміністративні зміни у районах Хмельницької області за результатами двох останніх переписів відбувалися тільки у зміні кількості сільських рад. Майже у всіх районах, крім Старосинявського (кількість не змінилась), збільшилась їх кількість і найбільше у Волочиському районі – на 13, а найменше у Городоцькому, Ізяславському і Летицькому районах – на 1 (рис. 1).

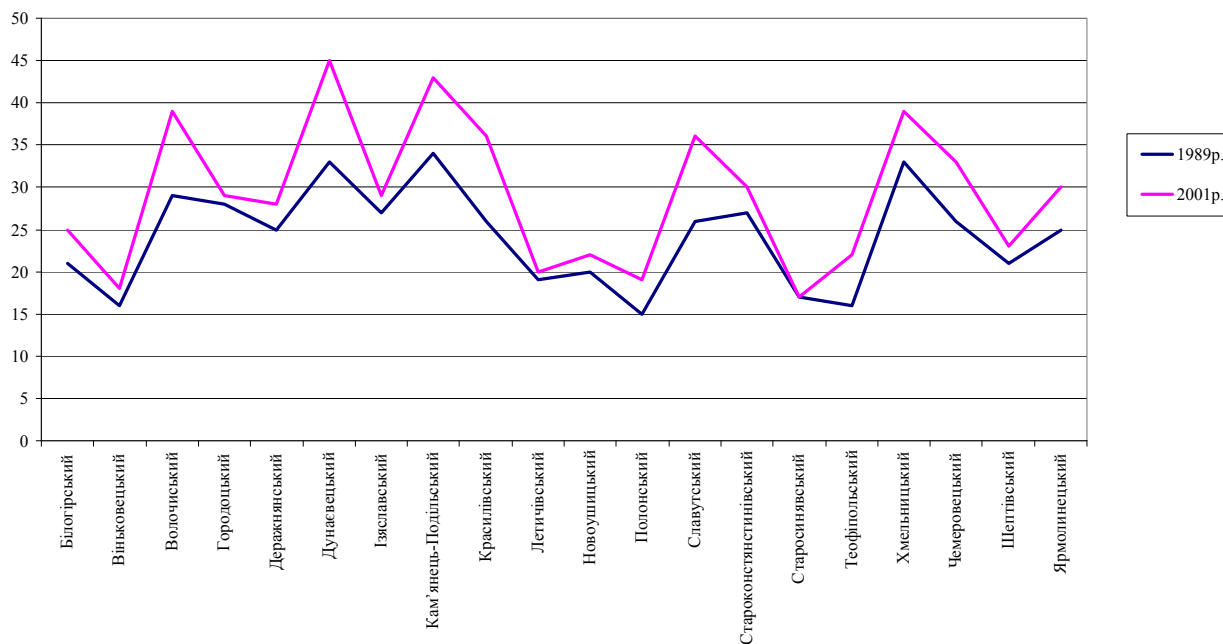

Рис. 1. Зміна кількості сільських рад у районах Хмельницької області (за результатами переписів 1989 і 2001 рр.)

Розглянувши рис. 1. і рис. 2., побачимо, що вагомі зміни у цьому питанні відбулись і у Дунаєвецькому – на 12, Красилівському і Славутському районах – на 10 сільських рад стало більше.

Середня кількість населених пунктів у сільських радах Хмельницької області становить 3 села. В області цей показник залишився незмінним впродовж двох переписів. А що стосується районів, то із збільшення кількості сільських рад у 12-ти – він зменшився на одиницю, у решти 8-ми – залишився без змін. Взаємозалежність параметрів кількості сільських рад у Хмельницькій області і кількості сільських населених пунктів показує коефіцієнт рангової кореляції, він становить 0,66, що вказує на пряму залежність цих показників.

Всі сільські і селищні ради (до складу яких входять сільські населені пункти) на цих рисунках відіграють роль центрів первинних локальних підсистем, а деякі із них є центрами кущових локальних підсистем. Автоматично виникає запитання, чи стали корисними такі адміністративні зміни в області для територіальних особливостей сільського розселення. Адже, вагомі зміни відбулися у кількості сільських рад (із 484 за

результатами перепису 1989 року до 583 за результатами перепису 2001 року), при незмінній кількості сільських поселень – 1416.

Обраховавши кількість сільських і селищних рад у відсотках до і після адміністративних змін і за допомогою картографічної інтерпретації статистичних поверхонь розглянемо і проаналізуємо територіальні перетворення (рисунки 3. і 4.).

Оскільки територія Хмельницької області є дуже витягнутою із півночі на південь і враховуючи показники кількості сільських населених пунктів на 1 сільську раду (3 села за результатами перепису 1989 р.), значні відстані між ними – 3,79км, і середню кількість наявного сільського населення у межах сільської ради – 1662 особи (за результатами перепису 1989 р.), можна зробити висновок, що адміністративні навантаження на діючі до 1989 року сільські і селищні ради були дуже великими. А це, у свою чергу, призводило до низького обслуговування сільського населення області і неможливості вирішення всіх соціальних проблем кожного мешканця.

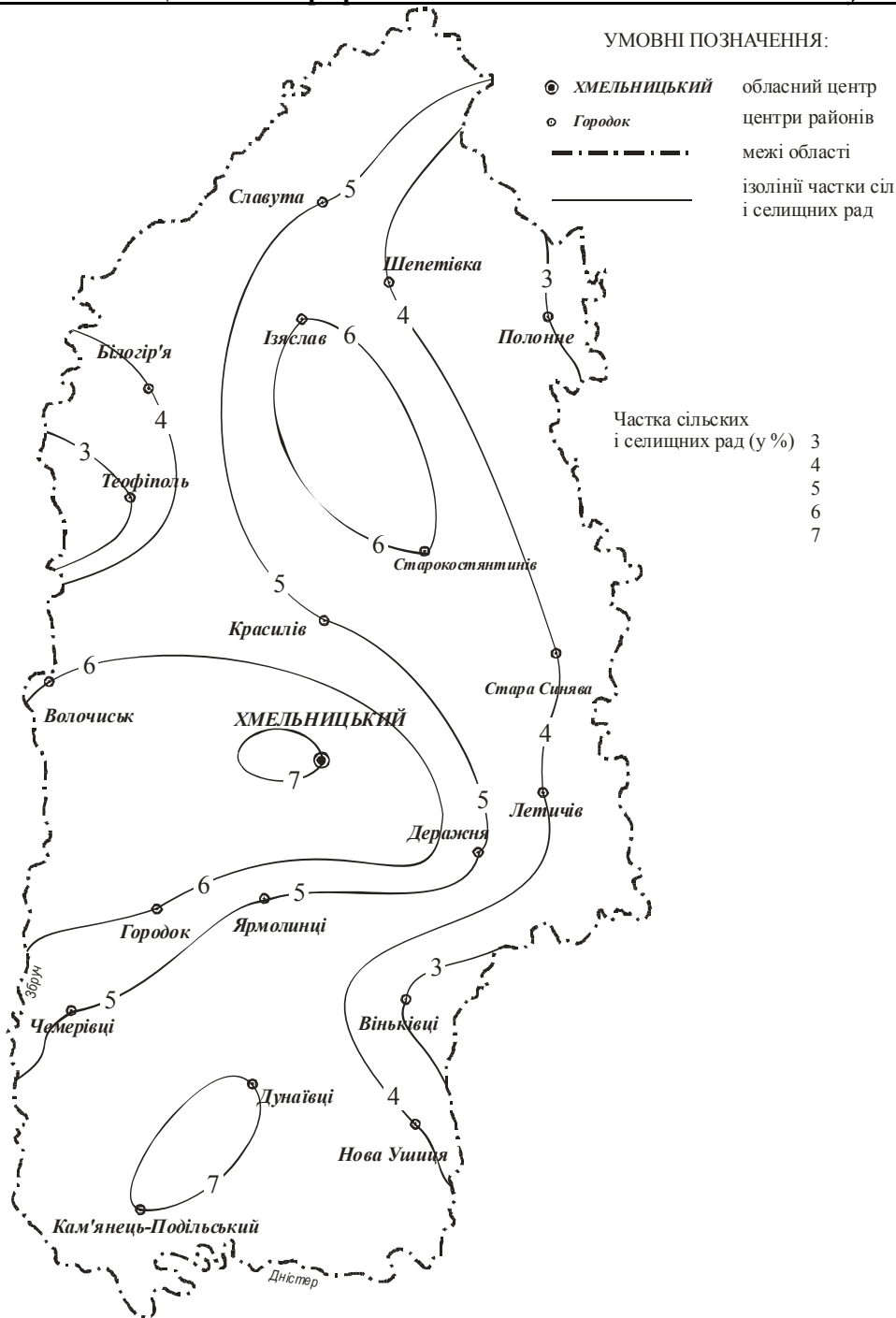

Рис. 3. Частка сільських і селищних рад (за результатами перепису 1989 р.)

Після збільшення кількості сільських рад, при незмінних кількості сільських населених пунктів і середніх відстаней між ними, сформувалися кращі умови для якісного обслуговування населення цими адміністративними одиницями і кращого виконання ними своїх адміністративних функцій. На них зменшилось числове навантаження і кількості сіл (≈2) і сільських мешканців (до 1203 особи).

Аналізуючи ізолінії частки сільських і селищних рад на рисунку 3, чітко видно формування чотирьох ядер розташування на території області цих адміністративних одиниць:

Ізяславсько-Старокостянтинівський, Теофіпольський, Хмельницький, Дунаєвецько-Кам'янець-Подільський. Решта районних адміністративних одиниць знаходяться розрізнено на території області. За таких обставин є неможливим чітке виділення на території області локальних підсистем і їх центрів в обласній системі розселення. Тому що, якщо ще можна знайти обґрунтування наявності останніх двох ядер, то залишати існування перших двох було б абсолютно не логічним, виходячи із характеристик мережі сільських поселень у той період часу.

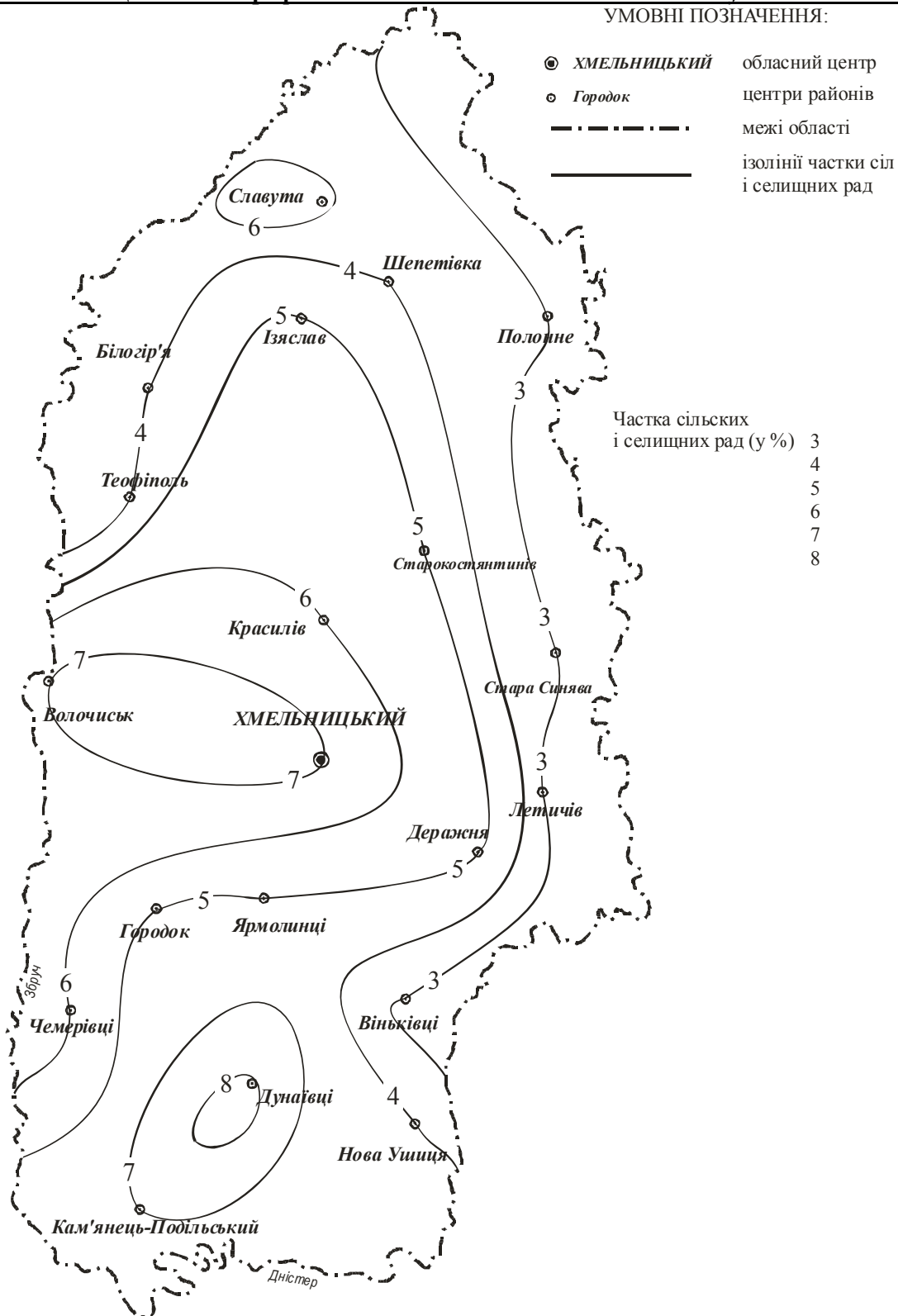

Рис. 4. Частка сільських і селищних рад (за результатами перепису 2001 р.)

Після змін кількості сільських і селищних рад у районах Хмельницької області (за результатами перепису 2001 р.), в обласній системі розселення ізольовані їх частки формують три чітких ядра і дві міжядерні території (рис. 4.) із своїми характеристиками сучасної поселенської мережі. Таке територіальне формування у Хмельницькій

області є логічнішим. Отже, можна стверджувати, що адміністративні зміни були виправданими і вони тільки покращили стан територіальної організації сільського населення Хмельницької області.

Кінцева мета цього процесу полягає у тому, щоб забезпечити сільському населенню приблизно

однакові умови життя незалежно від форм його розселення й умов розміщення поселень.

На сучасному і майбутньому етапах розвитку сіл, можна запропонувати такі принципи подальшого удосконалювання сільського розселення [4, С. 17].

1. Наукова обґрунтованість цілей і наступність етапів удосконалювання сільського розселення. У даний час у реформах соціальної перебудови села в області значну увагу потрібно приділити розвитку малих і дрібних сільських поселень — прискореному відновленню у них житлового фонду, розширенню і реконструкції матеріальної бази виробничої сфери і сфери послуг, і ін.

2. Підсилення системності у сільському розселенні, поглиблення його ієрархічності. Труднощі об'єднання сільських поселень у системи розселення багато у чому пов'язані із їхньою функціональною однорідністю, обумовленою історично сформованим характером поділу суспільної праці між містом і селом, а також відносною відособленістю. Об'єктивною передумовою їх об'єднання може бути раціональний розподіл і концентрація функцій управління, виробництва, обслуговування у поселенській мережі, розширення і ускладнення структури міжселенних зв'язків.

3. Поєднання змісту і різноманіття форм. Припускає створення приблизно однакових умов життя для всього сільського населення, тобто досягнення єдності населених пунктів у внутрішньому змісті незалежно від функціональних типів і розмірів сіл. Разом із тим єдність внутрішнього змісту припускає різноманіття зовнішніх форм. Причому виявляється воно як через розбіжності форм розміщення населення на різних рівнях, так і через розмаїтість зовнішніх форм (населені пункти із садибною і багатоповислою забудовою, із рядовим, лінійним чи квартальним плануванням, із різним їхнім поєднанням і т.д.).

4. Збереження відносної самостійності сформованих форм територіальної організації

виробництва і населення. На всіх етапах суспільного розвитку зміна форм територіальної організації виробництва супроводжувалося перебудовою поселенської мережі. У сучасних умовах зросло значення соціально-природних умов розміщення і функціонування сільських населених пунктів. Зв'язок між виробництвом і розселенням стає все більше опосередкованим.

6. Тісний зв'язок розвитку сільських поселень із міською місцевістю. Цей принцип впливає із того, що міське і сільське розселення є складовою частиною територіально-поселенської організації суспільства.

7. Узагальнення теоретичних положень, передового досвіду і практики управління розселенським процесом у європейських країнах. Їх вивчення і узагальнення може збагатити теорію і практику удосконалювання розселення, розширити коло прийнятних рішень із розселенських проблем в області.

8. Принцип економічності. Досягнення поставлених цілей треба порівнювати із затраченими матеріальними і фінансовими ресурсами. Перевагу слід віддати найбільш економічному й обґрунтованому із соціальних і економічних позицій варіанту.

9. Принцип ресурсозабезпеченості. Орієнтація на виконання забезпечених матеріальними і фінансовими ресурсами удосконалювання сільського розселення, подолання істотних розбіжностей між містом і селом.

Висновки. Розробка напрямків і обґрунтування практичних пропозицій із удосконалювання сільського розселення, що базуються на викладених методичних принципах, дозволять проводити більш науково обґрунтовану і глибоко диференційовану регіональну політику у сфері управління розселенським процесом в області. Це буде сприяти згладжуванню розходжень між сільськими поселеннями щодо рівня соціально-економічного розвитку, наближенню умов проживання сільського мешканця до міського.

Література:

1. Джаман В.О. Регіональні системи розселення: демографічні аспекти / В.О.Джаман – Чернівці: Рута, 2003. – 392 с.
2. Доценко А.І. Регіональне розселення: проблеми і перспективи / А.І.Доценко - К.: Наукова думка, 1994. - 195 с.
3. Ковалев С.А. Сельское расселение. (Геогр. исследование). / С.А.Ковалев Под. ред. проф. Ю.Г. Саушкина. – М., Изд-во Моск. ун-та, 1963. – 371 с.
4. Крисанов Д.Ф. Сельское расселение: социально-экономический аспект / Д.Ф. Крисанов // АН УССР. Ин-т экономики. – К.: Наук. думка, 1988. – 142 с.
5. Крисанов Д.Ф. Шляхи збереження і підвищення життєздатності сільських населених пунктів / Д.Ф. Крисанов // Демографічні дослідження. – 1986. – Вип. 10. – С. 80-85.
6. Фтомов Г.С. Расселение: вопросы теории и развития (на примере УССР) / Г.С. Фтомов, А.И. Кочерга, П.С. Коваленко. – К.: Наукова думка, 1985. – 263 с.

Резюме:

Любовь Альтгайм. ЗАДАНИЯ И ПРИНЦИПЫ РЕСТРУКТУРИЗАЦИИ СЕЛЬСКОГО РАССЕЛЕНИЯ ХМЕЛЬНИЦКОЙ ОБЛАСТИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

В статье раскрыты основные задания и принципы реструктуризации сельского расселения Хмельницкой области в современных условиях, в частности проанализированы административные изменения в области и территориальные особенности сельского расселения. Предложены принципы дальнейшего совершенствования

сельского расселения.

Ключевые слова: територіальна структура, територіальна організація, сільське расселення, сільські поселення, адміністративні одиниці.

Summary:

Lubov Althaim. TASKS AND PRINCIPLES OF RECONSTRUCTING THE COUNTRY SETTLEMENT OF KHMELNYTSKYI REGION UNDER MODERN CONDITIONS

In the article the main tasks and principles of reconstructing the country settling of Khmelnytskyi region under modern conditions are clarified, particularly administrative changes in the region and area peculiarities of country settling are analyzed. Principles of further improvement of the country settling are determined.

Key words: territory structure, territory organization, country settling, country settlement, administrative units.

Рецензент: проф. Заставецька О.В.

Надійшла 03.03.2011р.

УДК 911.3

Наталія СМОЧКО

СУЧАСНІ НАПРЯМКИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСТВА РЕГІОНУ

Розглянуто сутність комплексного розвитку регіону, його головні риси, визначено передумови реструктуризації галузевої структури ТСЕК на прикладі Закарпатської області. Проаналізовано важливі завдання комплексного розвитку регіону, а також запропоновано пріоритетні напрямки трансформації територіальної організації суспільства у сучасний період.

Ключові слова: трансформація, комплексний розвиток, територіальна організація суспільства, соціальний розвиток, сталий розвиток.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасні процеси, що відбуваються у суспільстві, накладають значний відбиток на всі аспекти життєдіяльності населення в Україні загалом і її окремих регіонах. Особливо це стосується господарської діяльності людей, що в умовах ринкової економіки набуває нових форм розміщення та розвитку, тобто регіональної просторової (територіальної) організації. Територіальна організація господарства в сучасних умовах визначається як упорядкований, урегульований процес розміщення продуктивних сил у межах країни та її регіонів [13, с.13]. Однією із фундаментальних закономірностей територіальної організації господарства країни та її регіонів, характерною для всієї системи світового господарства є комплексний розвиток територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання комплексного розвитку постійно перебували у полі зору економістів та географів нашої країни і в часи її перебування у складі СРСР і у часи незалежної Української держави. Теоретичні, методичні та прикладні аспекти вивчення питань комплексного розвитку окремих територій знаходимо у наукових публікаціях українських вчених І.О. Горленко, Г.П. Балабанова, П.В. Волобая, Ф.Д. Заставного, О.В.Заставецької, С.І. Іщука, П.О. Масляка, В.П. Нагірної, М.М. Паламарчука, М.Д. Пістуна, В.А. Поповкіна, Л.Г. Руденка, Д.М. Стеценка, А.В. Степаненка, Я.Б. Олійника, Б.М. Данилишина, О.І. Шаблія, Л.Т. Шевчук, М. І. Фашевського та ін.

Виклад основного матеріалу. Соціальний розвиток у територіальному аспекті можна

розуміти як "процес взаємодії суб'єкта розвитку (населення) і конкретного середовища його проживання, що виявляється у рівні комфортності умов життєдіяльності населення і глибині територіальних відмінностей цієї комфортності" [13, с.28]. Екологічний розвиток відображає територіально-часові рівні зміни якості середовища проживання живих організмів, стан його відповідності санітарно-гігієнічним нормам та соціально-економічним умовам життя людей.

Комплексний розвиток території – це процес, спрямований, передусім, на досягнення найбільшої економічної і соціальної ефективності, збереження навколишнього середовища, його метою є підвищення продуктивності суспільної праці, виробництво продукції з найменшими затратами, підвищення життєвого рівня населення. Його треба розуміти як "взаємозв'язаний розвиток господарства на основі раціонального поділу та інтеграції праці і найбільш доцільного природного і соціально-економічного потенціалу, який забезпечує ефективну спеціалізацію і задоволення місцевих господарства і населення" [5, с.20]. Основною його рисою є тісний зв'язок, взаємообумовленість всіх ланок господарства, повна відповідність його структури наявним ресурсам. При цьому не обов'язково використовувати всі, навіть найменші, природні ресурси, якщо це неефективно. Однак, комплексний розвиток передбачає використання трудових ресурсів, виробничої та соціальної інфраструктури для розширеного відтворення матеріальних і духовних благ. Важливою складовою частиною такого розвитку є досягнення